

УДК 338.439.052 (477.65)

В.С. Сотніков, доц., канд. техн. наук, О.І. Осипова, магістр

Кіровоградський національний технічний університет

Про стан продовольчої безпеки Кіровоградської області

В статті розглянуто сучасний стан та проблеми продовольчої безпеки Кіровоградської області у контексті загальної проблеми продовольчої безпеки регіону.

продовольча безпека, продовольча забезпеченість, регіональна економіка, фізична, економічна доступність продовольства

Проблема продовольчої безпеки України та її регіонів на сучасному етапі розвитку ринкових відносин відноситься до тієї категорії проблем, що не втрачають своєї актуальності на всьому проміжку трансформаційних процесів в економіці. Сучасна економічна ситуація характеризується наявністю як негативних, так і позитивних тенденцій у розвитку агропромислового комплексу, що безпосередньо впливає на стан продовольчої безпеки країни, а отже і на рівень життя та добробуту всього населення України.

Говорячи про формування продовольчої безпеки на регіональному рівні, слід зазначити, що в Україні регіони мають у своєму розпорядженні структурні складові з розвинутим продовольчим комплексом, кожному з яких притаманні і негативні і позитивні фактори впливу на формування продовольчого забезпечення. Крім того, досить різняться на рівні регіонів підходи до формування продовольчої політики та розвитку АПК. Зважаючи на трансформаційні процеси в сільському господарстві України, наслідком яких є значні зміни у підходах до ведення сільського господарства, перехід від колективної до приватної форм власності та розвиток фермерських господарств, проблема забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні набуває особливої актуальності.

За таких умов в основу соціальної стабільності та економічної безпеки населення України має лягти створення конкурентоспроможного регіонального продовольчого ринку. Для його формування необхідно забезпечити ефективне функціонування всіх суб'єктів господарської діяльності, що мають відношення до виробництва та реалізації харчової продукції, налагодити раціональні взаємозв'язки між цими суб'єктами як в межах регіону, так і на загальнонаціональному рівні. Тобто, дослідження даної проблеми обумовлене перебудовою та трансформаційними зрушеннями в сучасній економічній системі України та, як наслідок, поглибленням процесів, що мають безпосередній вплив на формування та функціонування продовольчих ринків, зокрема регіональних.

Проблеми формування продовольчої безпеки на загальнонаціональному та регіональному рівнях висвітлювалися у працях П.П.Борщевського, О.Д.Гудзинського, О.І.Гойчук, Б.М.Данилишина, С.І.Дорогунцова, Р.А.Івануха, А.С.Лисецького, І.І.Лукінова, І. М. Миценка, М.М.Паламарчука, М.Д.Пістуна, Д.К.Прейгера, П.Т.Саблука, М.Й.Хорунжого, О.М.Шпичака, Л.Г.Чернюк, М.Г.Чумаченко, В.В.Юрчишина та інших, проте дана проблема вимагає більш детального дослідження, особливо на регіональному рівні.

Метою написання даної статті є аналіз динаміки основних показників, що визначають стан продовольчої безпеки та продовольчої забезпеченості на регіональному рівні.

Формування продовольчої безпеки області, що має ґрунтуватися на вдосконаленні регіональної організації виробництва та покращенні життєвого рівня населення з урахуванням економічних, соціально-демографічних та природно-кліматичних чинників, вимагає вирішення таких найважливіших задач:

- узагальнення теоретичних і методологічних підходів стосовно проблеми формування продовольчої безпеки на регіональному рівні;
- вивчення сучасного стану продовольчої безпеки Кіровоградської області та України, дослідження чинників, тенденцій та закономірностей, що впливають на стан продовольчої безпеки;
- розробка методичних та практичних засад формування продовольчої безпеки в умовах трансформації економіки на регіональному рівні;
- обґрунтування системи критеріїв оцінки продовольчої безпеки, які б всебічно характеризували стан продовольчої безпеки;
- розробка прогнозу продовольчої безпеки на перспективу з урахуванням демографічних, соціально-економічних та екологічних чинників.

Згідно із Законом України “Про продовольчу безпеку України” продовольча безпека – це захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої держава гарантує фізичну і економічну доступність та якість життєво важливих продуктів харчування населенню згідно з науково обґрунтованими наборами продуктів харчування, підтримує стабільність продовольчого забезпечення населення та забезпечує продовольчу незалежність [1].

Метою досягнення продовольчої безпеки є гарантоване і надійне забезпечення регіону сировиною і продовольством, що не зазнає впливу зовнішніх та внутрішніх факторів.

Найважливіші умови досягнення продовольчої безпеки:

- потенційна фізична доступність продуктів харчування;
- економічна можливість придбання продовольства всіма соціальними групами, в тому числі і малозабезпеченими верствами населення, шляхом підняття життєвого рівня чи прийняття необхідних заходів соціального захисту;
- споживання продуктів високої якості у кількості, що є достатньою для раціонального харчування.

Важливою складовою забезпечення продовольчої безпеки України є підтримка відповідного рівня продовольчого самозабезпечення. Він досягається та регулюється за допомогою реалізації державної політики у сфері підтримки вітчизняних виробників сільськогосподарської продукції та захисту продовольчого ринку України від імпортних товарів через вжиття заходів імпортного контролю. У сучасних умовах глобалізації та відкритості національних економік надійність забезпечення продовольчої безпеки враховує як можливість самозабезпечення продуктами харчування на досить високому рівні (80-85%), так і можливість закупівлі імпортних товарів в необхідних обсягах, навіть при погіршенні умов імпорту продовольства (зростання цін на світових ринках, ембарго, збільшення митних зборів).

Очевидно, що рівень продовольчої безпеки України та її регіонів є відображенням стану АПК, тобто перебуває у прямій залежності від останнього. Тому одним з найважливіших показників соціально-економічної ефективності системи АПК є продовольча безпека регіону, яка має три групи ознак: наявність продовольчих ресурсів в регіоні, стабільність виробництва і фонду споживання, фізична та економічна доступність продовольства для населення.

Як видно з наведених в таблиці 1 даних, Кіровоградщина за рівнем споживання основних продуктів харчування відповідає категорії країн з перехідною економікою, тобто харчова цінність раціону на одну особу складає приблизно 3000 Ккал на добу (медична норма становить 3500 Ккал на добу). Потрібно відмітити позитивну динаміку у споживанні, яка намітилася після 2000 року і стосується як абсолютних показників споживання основних продуктів харчування, так і співвідношення обсягів їх споживання. Проте і зараз Кіровоградщина лише подолала другий рівень продовольчого забезпечення і якщо говорити про рівень та збалансованість споживання, то тут нам ще досить далеко як до індустріально розвинутих країн (таких як США, Японія, країни Європейського Союзу), так і до медичних норм.

Сучасний стан споживання основних продуктів харчування на душу населення як по Україні в цілому, так і по Кіровоградській області характеризується значним зменшенням його обсягів відповідно до 1990 року, але неможна говорити, що він є критичним та являє собою реальну загрозу здоров'ю нації, продовольчій та національній безпеці країни. Доцільніше сказати, що він є задовільним, але не досить збалансованим за структурою споживання тих чи інших продуктів харчування.

Розглянемо більш детально існуючі тенденції та зміни рівня продовольчої забезпеченості області. За період 1990-2007 рр. річне середньодушове споживання населенням Кіровоградщини основних продуктів харчування знизилось (у кг): м'яса і м'ясопродуктів з 68,2 1990 року до 46,7 в 2007 році (або на 31,5 %), молока і молочних продуктів – з 372,2 до 219,5 (на 41 %), риби та рибопродуктів – з 17,5 до 11,6 (у 1,5 рази), яєць (в шт.) – з 272 до 253 (на 7 %), цукру з 50,0 до 40,0 (на 20 %), хлібних продуктів – з 141 до 118,2 (на 16,5%). Споживання овочів та фруктів за цей період зменшилось зі 170 кг до 134,7 кг (або на 21 %). Як видно, особливе занепокоєння викликає рівень споживання м'ясних та молочних продуктів (відповідно на 40% та 45% менше медичної норми). Зважаючи на те, що саме ці продукти харчування є основним джерелом білків тваринного походження можна зробити очевидний висновок, що пересічний житель Кіровоградської області відчуває великий дефіцит тваринних білків. Натомість, збільшилось споживання більш дешевих в порівнянні з молоком та м'ясом овочево-баштанних культур, бідних на білки та жири і багатих на прості вуглеводи, що не можуть забезпечувати організм всіма необхідними поживними речовинами. Тобто раціон не є збалансованим за споживанням білків, жирів та вуглеводів, а це є ще одним показником незадовільного продовольчого стану в області.

Разом з тим у продовольчому забезпеченні Кіровоградської області є і свої позитивні аспекти. По-перше, споживання олії та картоплі навпаки зросло в порівнянні з 1990 роком (відповідно на 21,5% та 3%). По-друге, в порівнянні із загальнонаціональними показниками показники Кіровоградської області зазвичай є дещо вищими, ніж в цілому по Україні (див. табл. 2). Так, наприклад, Кіровоградщина випереджає загальноукраїнські показники зі споживання м'яса та м'ясопродуктів (46,7 в порівнянні з 46 кг у 2007 році), овочево-баштанних культур (134, 7 кг проти 118,4 кг), картоплі (135 кг в порівнянні із 130 кг) та паляничних виробів (118,2 кг в порівнянні з 116 кг).

Немає сумніву, що область має всі можливості за рівнем продовольчого забезпечення значно посилити свої позиції і вже найближчим часом подолати третій рівень продовольчого забезпечення (3500 Ккал на добу на одну особу). Сільгоспвиробникам для цього потрібно звернути увагу на виробництво м'яса та м'ясопродуктів, адже вперше за останні роки (а до 2000 року про це взагалі не йшлося) область у 2006 році виробила цього продукту харчування на душу населення менше, ніж спожила. Але ситуацію тут не слід вважати критичною, якщо мати на увазі досить значні обсяги виробництва зерна в області (вбачається, що для вирішення проблеми

Таблиця 1 – Динаміка виробництва та споживання продовольства на одну особу в Кіровоградській області

Виробництво на одну особу населення													
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Зернові, кг	1602,0	914,0	1599,4	1645,1	1103,7	1187,6	1235,8	1146,3	1070,0	2453,0	2305,0	2274,0	1221
Картопля, кг	432,5	256,9	436,7	364,3	182,1	273,1	353	378	392,0	601,0	494,0	472,0	285
Овочі та баштан, кг	220,5	161,7	184,4	268,7	196,3	195,7	120	241,8	307,0	275,0	250,0	239,0	157
Фрукти, ягоди, виноград, кг	34,4	32,7	53,3	19,1	7,0	21,8	27,8	18,4	16,0	23,8	21,0	17,0	17,0
Цукор, кг	189,7	78,9	77,4	93,6	44,3	52,2	51,4	51,8	53,9	63,8	59,8	96,8	97,2
Молоко, л	443,8	407,1	326,5	332,2	334,6	531,7	273,6	358	359,2	359	367,2	368,0	350,0
М'ясо, кг	58,3	54,9	48,1	44,7	45,4	45,4	30,9	37,6	49,4	46,3	42,2	41,0	49,0
Олія, кг	29,3	35	20,1	24,2	45,5	47,2	32,4	49,1	99,5	106,7	149,0	203,9	205,3
Яйця, шт	177,0	152,0	148,0	150,0	152,0	154,0	197,0	208,0	231,0	246,0	263,0	281,0	324,0
Риба, кг	-	-	-	-	-	-	-	-	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0
Споживання на одну особу населення													
Зернові, кг	146,5	131,5	135,6	131,0	118,3	134,6	131,1	129,0	123,0	132,0	127,2	123,4	118,2
Картопля, кг	177,7	146,1	159,2	159,6	136,2	142,6	141,0	135,0	139,9	151,4	143,0	139,1	135
Овочі та баштан, кг	165,7	139,4	149,5	168,0	159,9	160,9	161,0	161,9	162,7	154,9	150,0	150,8	134,7
Фрукти, ягоди, виноград, кг	28,2	25,4	26,8	30,0	26,6	23,5	25,0	27,0	28,3	31,6	26,6	23,0	24,6
Цукор, кг	35,4	40,0	37,1	34,9	36,1	38,3	39,6	36,0	34,9	40,1	41,0	42,2	40
Молоко, л	201,5	216,1	213,9	214,6	216,5	209,4	205,0	225,0	225,4	226,9	228,3	234,7	219,5
М'ясо, кг	46,2	43,8	41,4	40,1	40,3	39,6	39,1	39,0	38,6	43,0	40,6	43,2	46,7
Олія, кг	8,8	9,2	11,3	8,9	9,5	9,8	10,0	10,7	11,1	14,0	14,2	14,3	14,1
Яйця, шт	168,0	147,0	132,0	137,0	140,0	184,0	180,0	190,0	200,0	206,0	222,0	237,0	253
Риба, кг	3,5	3,0	4,4	6,9	7,0	7,3	8,4	9,7	10,5	11,2	11,4	11,5	11,6

Таблиця 2 – Виробництво та споживання основних видів продукції в Кіровоградській області та Україні за 2007 рік

Показник	Кіровоградська область		Україна		Відношення рівня споживання в Кіровоградській обл. до України, %	Відношення рівня виробництва в Кіровоградській обл. до України, %
	Споживання	Виробництво	Споживання	Виробництво		
М'ясо та м'ясопродукти, кг	46,7	49,0	46	41,0	101,5	119,5
Молоко та молочні продукти, кг	219,5	350,0	225	263,6	97,6	132,9
Яйця, шт.	253	324,0	252	302	100,3	107,3
Риба, кг	11,6	1,0	15,3	14,8	75,8	6,8
Цукор, кг	40	97,2	40	40,1	100	242,4
Олія, кг	14,1	205,3	14,3	48,0	98,6	427,7
Овочі та баштан, кг	134,7	157	118,4	147,0	113,8	106,8
Картопля, кг	135	285	130	411,0	103,8	69,3
Зернові, кг	118,2	1221	116	630,0	101,9	193,8
Фрукти, ягоди та виноград, кг	24,6	17,0	30,2	40,0	81,5	42,5

достатньо побудувати на Кіровоградщині один потужний м'ясокомбінат). Значні можливості має область і щодо збільшення виробництва риби у ставках, перш за все за рахунок інтенсифікації виробництва шляхом використання передових технологій ведення ставкового господарства.

В той же час продовольча безпека передбачає і економічну можливість придбання продовольства всіма соціальними групами, в тому числі і малозабезпеченими верствами населення. І хоча середня заробітна плата в області в період з 1995 року по 2007 рік зросла майже у 19 раз (відповідно 58 грн. у 1995 році і 1054 грн. в 2007 році), більш доступними продовольчі товари стали лише на 8,2 % [4; 5]. Це пов'язане з тим, що разом зі збільшенням зарплати пропорційно (або навіть більше) збільшувалась вартість всіх без винятку продуктів харчування. Крім того, необхідно підкреслити, що для досягнення вищого рівня продовольчого забезпечення частка продуктового кошику в загальному доході має знизитись хоча б на 10-15 %. Зараз на продовольчі товари витрачається в середньому 56,1% усіх грошових витрат, що припадають на одну особу (в розвинених країнах цей показник не перевищує 35 %), тобто для забезпечення можливості придбання відповідних товарів, потрібно мати рівень витрат біля 900 гривень на одну особу. Такий рівень має лише 10% населення області, 4% до нього наближаються [5;6]. Тому збільшення рівня оплати праці та соціальних виплат є ще однією з основних передумов вирішення продовольчої безпеки області.

Для дослідження і прогнозування продовольчої забезпеченості на регіональному рівні необхідно враховувати такі положення: попит і пропозиція на регіональному ринку і їх взаємини зі світовим ринком, спосіб забезпечення продовольством (власне виробництво, імпорт, поєднання першого і другого), регулююче середовище. Параметри моделі мають однозначно характеризувати продовольчу безпеку, легко

розраховуватись, оцінювати її критичну межу. При вирішенні завдання самозабезпечення продовольством в першу чергу необхідно орієнтуватися на забезпечення пріоритетними (базовими) продуктами харчування, що визначають продовольчу безпеку. Пріоритетні продукти харчування мають відповідати таким умовам: значно частка у задоволенні потреб населення у калоріях та необхідних компонентах харчового раціону; порівняно висока здатність до транспортування, що дозволяє перерозподіляти продовольчі ресурси із регіонів з надлишковим рівнем виробництва у регіони, де існує дефіцит даного виду продовольства; здатність до тривалого зберігання, що дозволяє формувати страхові запаси.

Баланс продовольчих ресурсів, достатніх для продовольчої безпеки й оптимального експорту, в енергетичних одиницях по напрямках їхнього формування й витрат повинен перебувати в межах: власне виробництво продовольства - 80-85%, імпорт - 15-20% і експорт - 15-20%.

Економічну доступність продовольства, що характеризує можливість придбання різними соціальними групами населення продовольчих товарів, необхідно гарантувати підтримкою рівноваги рівнів цін на продукти харчування й доходів для того, щоб витрати на продовольство не перевищували 50%, а в перспективі 30-35% від загальних витрат населення.

Спробувати змодельовати оптимальні обсяги виробництва та споживання набору харчових продуктів, виходячи з існуючих можливостей та обмежень виробничого та економічного характеру можна таким чином. Введено наступні позначення:

V – фактичний обсяг виробництва в грошову виражені; розраховується за формулою:

$$V = \sum_{i=1}^n v_n \times c_n, \quad (1)$$

де v_n – обсяг виробництва n -ї продукції;

c_n – ціна n -ї продукції.

S – фактичний обсяг споживання в грошовому виражені; розраховується за формулою:

$$S = \sum_{i=1}^n s_n \times c_n, \quad (2)$$

де s_n – обсяг споживання n -ї продукції.

$$V - S = \sum_{i=1}^n (v_n - s_n) c_n. \quad (3)$$

Умовою досягнення балансу між виробництвом та споживанням є:

$$V - S \rightarrow \text{opt}. \quad (4)$$

Різниця між фактичним рівнем виробництва та споживання є величиною, що показує на яку грошову суму можна здійснювати закупівлю дефіцитних товарів для ввозу в область в розрахунку на одного жителя області.

Ми поклали умову, що функція $V-S$ повинна досягти свого оптимального рівня. Для її оптимізації можливі 2 варіанти: збільшення ціни або обсягу споживання, якщо різниця між виробництвом і споживанням є додатною величиною і збільшення виробництва, якщо ця різниця є від'ємною. Одразу слід зазначити, що збільшення ціни продукції в будь-якому випадку не є раціональним засобом покращення продовольчої забезпеченості області внаслідок великої частки витрат на харчування у загальній структурі витрат вже при існуючих цінах. Тобто, збільшення цін призведе до зменшення економічної доступності продуктів харчування для більшої частини населення області. Представляючи різницю між виробництвом і споживанням у

розгорнутому вигляді, можна легко визначити бажані обсяги виробництва і споживання продовольства. На основі отриманих результатів розрахунків, а також попиту на ті чи інші продукти харчування населення можливо визначити доцільність змін в структурі виробництва сільськогосподарської продукції з метою покращення продовольчої забезпеченості області. Також треба враховувати, що для покращення ситуації на продовольчому ринку більш доцільним є зменшення обсягів випуску низькорентабельної та збиткової продукції та її імпорт в регіон, натомість виробництво високорентабельної продукції для регіону необхідно збільшувати для задоволення власних потреб та експортування в інші регіони.

Для покращення ситуації в сфері продовольчого забезпечення Кіровоградського регіону необхідно в першу чергу збільшити обсяг виробництва плодово-ягідних культур хоча б до 24,6 кг (фактичний рівень споживання) та риби до 11,6 кг (це також лише фактичний рівень споживання). На жаль, відставання обсягів виробництва та споживання риби від медичних норм споживання є дуже значними, тому автори вважають неможливим повне самозабезпечення цим продуктом харчування, навіть в недалекому майбутньому (3-5 роки). Тому ввіз цієї продукції в область має складати принаймні 10,6 кг риби на душу населення. Це означає, що в області існує практично 100-відсоткова залежність від ввозу риби (при пороговому значенні 15-20%).

По-друге, бажано збільшити виробництво молока та м'яса відповідно з 350 кг до 393 кг та з 49 кг до 80. Важливо, що лише по 4 групах продовольства (плоди, ягоди, виноград, риба, молоко та м'ясо) обсяги виробництва є нижчими за медичні норми споживання. Тобто, у випадку зростання обсягів споживання до медичних норм внаслідок збільшення рівня економічної доступності продуктів харчування саме по цим чотирьом видам продукції буде велика залежність від імпорту. По всіх інших видах продукції обсяги виробництва є більшими за рекомендовані норми споживання, тобто фізично існують всі можливості для високого рівня продовольчого самозабезпечення області.

Набільш експортноорієнтованим, на думку авторів, має бути виробництво зерна, картоплі, цукру, олії. Обсяги експорту із врахуванням 20-відсоткового бар'єру можна розрахувати, виходячи з того, що перевищення виробництва над споживанням складають, наприклад: зерна — 244,2 кг на одну особу, картоплі — 57 кг на одну особу, цукру — 19,4 кг на одну особу та 41,06 кг олії на одну особу.

Також в процесі формування стратегії забезпечення продовольчої безпеки області велику увагу треба приділити питанню економічної доступності продуктів харчування. Як було сказано вище, область має всі можливості для практично повного самозабезпечення (якщо не зараз, то в недалекому майбутньому). Найголовнішим фактором, що стримує збільшення споживання продуктів харчування є неможливість населення збільшити витрати на харчування. Зважаючи на те, що населення області всередньому витрачає на споживання їжі не менше 50%, проблема криється в низькому рівні доходів. Наприклад, у 2007 році рівень витрат всередньому становив лише 3268,6 грн на одну особу при необхідному рівні 4952,9 грн. Неважко розрахувати, що для забезпечення можливості витрачати на харчування всередньому 4952,9 грн, необхідне зростання середнього рівня заробітної плати на 44% (при незмінній частці витрат на харчування в загальній величині витрат) [5; 8].

Від повного та своєчасного вирішення проблеми продовольчої безпеки значною мірою залежить не лише національна, а й економічна безпека як на державному, так і на регіональному рівні. Продовольча безпека — одна з необхідних умов стабільного і незалежного розвитку України в сучасних, достатньо складних та суперечливих політичних умовах. Досліджуючи продовольчу безпеку Кіровоградської області, можна дійти до висновку, що запорукою продовольчої безпеки виступає створення умов для

активного розвитку сільського господарства та переробної промисловості, що забезпечують задоволення потреб жителів області в життєво важливих продуктах харчування в кількості та якості, необхідній для збереження здоров'я та працездатності населення незалежно від зміни зовнішніх факторів, покращення способів виробництва, зберігання і розподілу продовольчих товарів, а це можливе лише завдяки реформуванню аграрних систем, що дозволить досягти найбільш ефективного розвитку і використання природних ресурсів. Іншими словами, уряд та органи місцевого самоврядування повинні розробляти і реалізовувати соціальні, політичні, економічні, науково-технічні, організаційні, інформаційні та інші засоби по забезпеченню всезагальної доступності життєво важливих продуктів харчування, що попереджують створення надзвичайних продовольчих ситуацій, а також по підтримці готовності населення подолання таких ситуацій.

Крім того, вирішення зазначених проблем неможливе без створення дієвої законодавчої бази забезпечення належного рівня продовольчої безпеки України та її регіонів та сталого соціально-економічного розвитку аграрного сектора економіки.

Таким чином, актуалізація та пошук шляхів вирішення проблем продовольчої безпеки і росту виробництва продовольства, зміцнить, на нашу думку, продовольчу незалежність Кіровоградщини як від інших регіонів України, так і від закордонних постачальників. Це означатиме повне забезпечення належного рівня постачання продовольства для населення і значною мірою сприятиме вирішенню основних проблем соціально-економічного розвитку регіону.

Список літератури

1. Закон України “Про продовольчу безпеку України”: за станом на 30 квітня 2004 року/ Верховна Рада України – Офіц. вид–К.: Парлам. вид-во, 2005.—198 с.
2. Юрчишин В. До проблеми розробки продовольчої (аграрно-продовольчої) доктрини України // Економіка України. - 2007. - № 10. - С.4-11.
3. Лукінов І.І., Саблук П.Т., Онищенко О.М. та ін. Про стратегію трансформації АПК і забезпечення продовольчої безпеки України. Наукова доповідь. К.: Вид-во Інституту аграрної економіки УААН. – 2000. – 342 с.
4. Миценко І. М. Продовольча безпека України: оцінка стану та світовий досвід вирішення проблеми. – Кіровоград: Центральнo-Українське видавництво, 2001. – 204 с.
5. Статистичний щорічник Кіровоградської області за 2007 рік/ За ред. Л. Б. Дівель, відповідальний за випуск В. Г. Яковенко. Головне управління статистики в Кіровоградській обл., 2008. – 452 с.
6. Статистичний щорічник України за 2007 рік/ За ред. О.Г. Осауленка, відповідальний за випуск П. П. Забродський. Державний комітет статистики України, К.: Видавництво “Консультант”, 2008. – 643 с.
7. Хорунжий М.Й. “Продовольча безпека: соціально-економічна суть, стан і показники”// Економіка АПК, 2003, №6, С. 146-152
8. Свирейко Н.В. “Продовольча безпека: методи дослідження, шляхи досягнення”// Білоруський журнал міжнародного права і міжнародних відносин – 2004 — № 4, С. 14-20.
9. Ющенко В.А. Розвиток агропромислового комплексу України в контексті світового продовольчого ринку // Економіка АПК. - 2001. - № 4. - С. 6-13

В статье рассмотрено современное состояние и проблемы продовольственной безопасности Кировоградской области в контексте общей проблемы продовольственной безопасности региона.

The article considers the modern state and problems of food safety of Kirovograd region in the content of general problems of the food safety of the region.

Одержано 13.05.09